

Actuele grondslagen van het bewegingsonderwijs

Het gedachtegoed van C.C.F. Gordijn nu

Adri Vermeer, redactie

Met medewerking van:

Jan van Buuren

Corina van Doodewaard

Chris Hazelebach

Ivo van Hilvoorde

John van der Kamp

Piet van der Klis

Jeroen Koekoek

Marjan Kok

Hans van der Steen

Herman Verveld

Wytse Walinga

© 20/10 Uitgevers, Rotterdam 2020

Redactie: Dick Lagrand, Amsterdam

Bureauredactie: Nel van Beelen, Amsterdam

Vormgeving omslag: Gjal't van der Kooi / Noordenwind, Wageningen

Zetwerk: Manipal Digital Systems, India

Druk: Bal Media Print Management B.V., Schiedam

Foto voorplat en p. 5: Stichting CCF, Zwolle

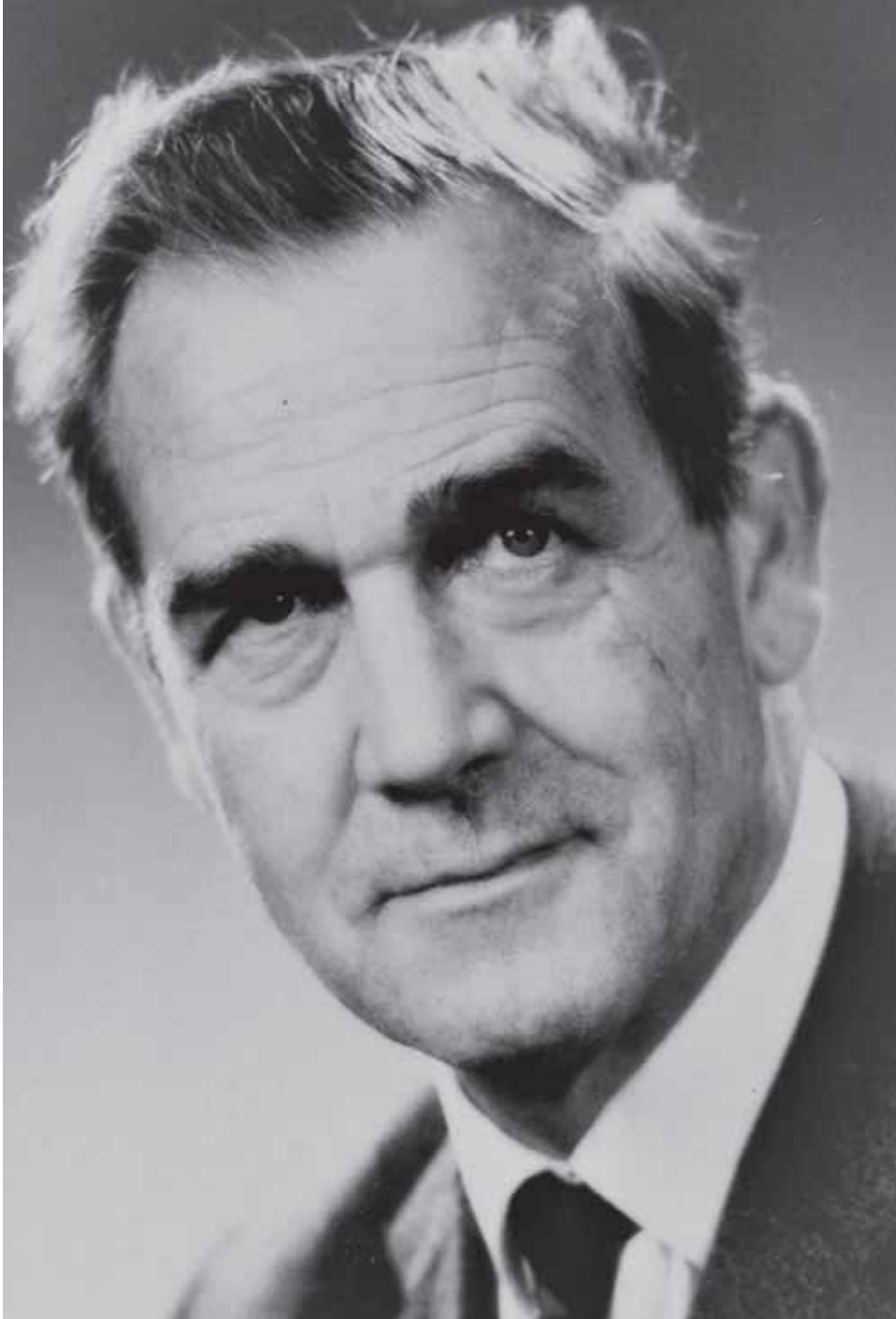
20/10 Uitgevers ontwikkelt professionele en educatieve informatieproducten voor professionals en studenten in de gezondheidszorg en de sector sport, bewegen en gezondheid.

info@2010uitgevers.nl | www.2010uitgevers.nl

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich gaarne aanbevolen. Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) van deze uitgave ten behoeve van commerciële doeleinden dient men zich te wenden tot de uitgever.

ISBN 978-94-90951-62-7

NUR 480

Prof. dr. C.C.F. Gordijn (1909-1998)

Inhoud

Voorwoord	11
Inleiding	13
<i>Adri Vermeer</i>	
Het gedachtegoed van Gordijn	13
Wetenschappelijk onderzoek naar bewegingsonderwijs	14
Praktijkonderzoek naar bewegingsonderwijs	15
Aanzetten voor een theoretische onderbouwing van bewegingsonderwijs	15
Inhoud van dit boek	17
Toegepaste referentiekaders	20
1 Lichamelijke opvoeding en sport als doel en als middel	23
<i>Adri Vermeer</i>	
De begrippen 'lichamelijke opvoeding', 'sport' en 'bewegen'	23
Immanente en transcendente doelen	24
LO en sport als middel	27
De begrippen 'lichamelijke opvoeding' en 'bewegingsonderwijs'	28
2 Doelen van bewegingsonderwijs: een actuele invulling van het gedachtegoed van Gordijn	29
<i>Adri Vermeer & Piet van der Klis</i>	
Immanente en transcendente doelen	29
Motorische remedial teaching (MRT) en psychomotorische therapie (PMT)	30
Een breder gezichtspunt	31
Het uiteindelijke doel van bewegingsonderwijs	31
Relativering van het belang van bewegingsonderwijs	32
Grensoverschrijdingen	33
Modaliteiten van bewegen	33
Uitdaging en adressering	34
3 Naar een theorie voor het bewegingsonderwijs (1): een ecologisch-psychologische benadering	37
<i>Adri Vermeer</i>	
Ecologische benadering van gedrag en ontwikkeling	37
Ecologische principes die het bewegen sturen	42

8	Actuele grondslagen van het bewegingsonderwijs	
	Praktische implicaties	44
	Besluit	46
4	Naar een theorie voor het bewegingsonderwijs (2): de competentietheorie	47
	<i>Adri Vermeer</i>	
	Competentietheorie	47
	Het competentieconcept toegepast in MRT-onderzoek	49
	Didactische toepassing	50
	Naar een theorie voor het bewegingsonderwijs: het ecologisch-psychologische en het competentieconcept	51
5	Een denkmodel voor algemene doelen van de lichamelijke opvoeding en een plaatsbepaling van het bewegingsonderwijs	53
	<i>Adri Vermeer</i>	
	International Classification of Human Functioning (ICF)	54
	De ICF en ons vakgebied: de lichamelijke opvoeding	55
	Nut van het gebruik van het ICF-model voor de lichamelijke opvoeding	56
6	Een meerduidige kijk op onderwijs en bewegen	59
	<i>Herman Verveld</i>	
	Bewegen is een relationeel gegeven	60
	Specifieke context van bewegen	63
	De kunst van goed bewegingsonderwijs	65
	Onderwijskundig-didactisch perspectief	67
	Pedagogisch perspectief	69
	Sociologisch perspectief	72
	Dialog	73
7	Een omkering in de didactiek van het bewegingsonderwijs	77
	<i>Chris Hazelebach</i>	
	Omkering van de didactiek	79
	Nieuwe didactische weg: leerlijnen	79
	Evalueren van het lesgeven	81
	Van evaluatie naar methode	83
	Leren waarderen van verschillen	83
8	Impliciete en expliciete leerhulp in het bewegingsonderwijs	85
	<i>John van der Kamp & Marjan Kok</i>	
	Expliciet en impliciet leren	85
	Differentiëren met expliciete en impliciete leerhulp	87

Praktische implicaties	90
Naschrift: een ecologische benadering?	90
9 Speldidactiek en betekenisvol leren spelen in het bewegingsonderwijs	93
<i>Jeroen Koekoek & Wytse Walinga</i>	
Betekenisvol leren spelen	94
Spelonderwijs vanuit een spelvisie	96
Het leerproces in aangepaste spelen	97
Kritische blik op het TGfU-model	98
Spelbalansanalyse: de basis voor spelontwerp	101
Rol van techniek in speldidactiek	103
Toepassing van mandate teaching	105
Conclusie	106
10 Gedragsverandering door bewegingsonderwijs in een school voor de scheepvaart en de transportsector	107
<i>Jan van Buuren & Adri Vermeer</i>	
Ontstaansgeschiedenis	107
Uitgangspunten van <i>Jezelf De Baas</i>	108
Vier fasen van het JDB-programma	109
JDB-lessen sport en spel	109
Doelgroep	110
Lesopbouw	110
Methoden van didactisch handelen	111
Evaluatie van de lessen	112
Nabeschouwing: de onderliggende theorie	112
11 Anders kijken, anders werken. Een observatiemethode voor het speciaal bewegingsonderwijs	113
<i>Hans van der Steen</i>	
Raakvlak met de neurologie	113
Het begrip 'fijne motoriek'	114
Passend onderwijs	114
Zorgleerlingen in het bewegingsonderwijs	114
Sturen bij het leren	115
Speciale leerhulp	116
Geschikte observatiesituaties	117
Uitgangspunten bij de observatie van de psychomotoriek	118
Praktijkvoorbeelden en aanbevelingen	120

12	Bewegen in perspectief van het onderweg zijn: remediërend bewegingsonderwijs	123
	<i>Corina van Doodewaard</i>	
	RBO als verantwoorde keuze in het MRT-landschap	124
	Organisatie en inrichting van RBO	125
	Uitvoering van RBO	126
	Pedagogische perspectieven op RBO	127
	Didactische perspectieven op RBO	129
	Tot slot	131
13	Een ecologisch-psychologische benadering van de bewegingszorg voor kinderen met neurologische schade	133
	<i>Adri Vermeer</i>	
	Koers van de bewegingszorg	134
	Hersenen en gedrag	135
	Zorgmodellen	135
	Het functionele model	138
	Een ecologisch-psychologische verklaring	139
	Gedrag en ontwikkeling als zelforganisatie	140
	Implicaties voor het bewegingsonderwijs voor kinderen met neurologische schade	142
	Conclusies voor opvoeding en onderwijs	143
	Epiloog	145
	<i>Ivo van Hilvoorde</i>	
	Focus op identiteit en persoonsvorming	145
	Motivatietheorieën	146
	Physical literacy	147
	Persoonsvorming of Bildung?	148
	Het werk van Biesta	148
	Gordijn en het werk van Biesta	149
	Persoonsvorming en deelname aan de bewegingscultuur	150
	Een geïntegreerde visie op bewegen en bewegingsonderwijs	151
	Gordijn en de ecologische psychologie	151
	Een persoonlijk slot	152
	Literatuur	155
	Over de auteurs	171
	Trefwoordenregister	175

Voorwoord

De rede die prof. dr. C.C.F. (Carl) Gordijn op 27 september 1975 hield bij zijn afscheid als hoogleraar aan de Vrije Universiteit in Amsterdam had als titel *Avontuur en voorspelling*. Zijn hoogleraarschap in de Leer van het menselijk bewegen en de bewegingsagogiek bij de Interfaculteit der Lichamelijke Opvoeding, nu de Faculteit der Gedrags- en Bewegingswetenschappen, was een vervolg op zijn carrière als rector aan de Christelijke Academie voor Lichamelijke Opvoeding (CALO) in Rotterdam en Arnhem. In die rede gaf hij een schets van de inhoudelijke weg die deze faculteit, die op dat moment nog maar een jaar of vier bestond, in de toekomst zou moeten gaan. Gordijn citerend: ‘Het gaat om een keuze voor avontuur of voorspelling, voor wendbaarheid of rechtlijnigheid, voor inventie of sjabloon. De wetenschap geeft zekerheid. Zij geeft doorzicht en inzicht in mogelijkheden tot handelen, tot voorspellen van wat wij als resultaat van ons ondernemen mogen verwachten. Meerdere disciplines ontmoeten elkaar in deze onderneming. Het verwachte resultaat is echter geen optelsom van disciplinair bepaalde aandachtsgebieden. Het bouwen van een overkoepelende theorie voor het menselijk bewegen en de beïnvloeding ervan is het resultaat van samenwerken, van de architecturale kracht van een geheel team. De richting van deze samenwerking dient bepaald te worden door het doel van de bewegingsopvoeding en het bewegingsonderwijs. Die richting is geen kwestie van logische precisie, van wetenschappelijke voorspelbaarheid, maar van een verkennend avontuur dat de bewegingsonderwijsdeskundige aangaat in de spanning tussen wat een mens – bewegend – kan en wat de wereld – omgeving en maatschappij – vraagt.’

De laatste jaren van zijn leven schilderde Gordijn graag. Hij maakte vooral symbolische schilderijen, onder andere voor leerlingen met wie hij een bijzondere band had. Op één van die schilderijen is dit voorwoord gebaseerd. De titel van dit schilderij is *Avontuur en voorspelling*, een A en een V. Het zijn ook mijn initialen. Rechts op het schilderij, geschilderd in 1976, staat de rechtlijnige wetenschapper, die als een ‘kwijl’ in de vorm van een uitroepteken zijn wetenschappelijke bevindingen dropt. Links staat de mens, weliswaar met een hoofd, armen en andere lichaamsdelen, maar niet in een precieze, anatomische samenhang afgebeeld. Het is een vraag(teken) hoe die samenhang er met de huidige kennis van zaken uitziet. Karakteristiek voor de wetenschap is dat zij een verwijdend perspectief biedt, gesymboliseerd door de helwitte baan in het centrum van het schilderij. Immers, wetenschappelijke artikelen eindigen vaak met de zin ‘dat er nog veel onderzoek gedaan moet worden om de werkelijkheid nog beter in kaart te krijgen’. Willen de voorspellende wetenschapper en de vragende mens elkaar ontmoeten, dan zullen ze samen het avontuur moeten aangaan om de donkere tunnel in te gaan op de weg van hun gezamenlijke onderzoekspad.

Zo ook dit boek: nog geen afgeronde theoretische perspectieven, wel aanzetten ertoe. Wel met praktijken van bewegingsonderwijs die richting moeten geven aan het onderzoek naar deze praktijken. De richting van dit onderzoek wordt bepaald door een 'leitmotiv', met andere woorden: door een normering, die afkomstig is van een opvatting over de betekenis van het bewegen en het bewegingsonderwijs voor de mens. In de woorden van Gordijn: 'Allen streven ernaar het kind te brengen tot het thuis zijn in hun bewegend-te-beantwoorden bestaanswereld. Het einddoel is dat zij bewegend-er-zijn, in eigen vorm' (p. 4 van zijn afscheidsrede). In de woorden van dit boek: bewegingsopvoeding en bewegingsonderwijs hebben als doel de identiteitsontwikkeling van de persoon.

Adri Vermeer